

Leevi Karisalmi

KEISARISTA BOLSEVISMIIN

Saksan vallankumous ja sisäpoliittinen tilanne talvella 1918–
1919 Suomen tasavaltalaislehdistön silmin

TIIVISTELMÄ

Leevi Karisalmi: Keisarista bolsevismiin – Saksan vallankumous ja sisäpoliittinen tilanne talvella 1918–1919 Suomen tasavaltalaislehdistön silmin
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Historian tutkinto-ohjelma
Joulukuu 2019

Ensimmäisen maailmansodan lopussa vallankumoukset horjuttivat vanhoja monarkistisia valtarakenteita ympäri Eurooppaa. Muutosten seurauksena Suomi itsenäistyi Venäjän vallan alta ja päätyi sisällissodan myötä Saksan vaikutuspiiriin. Ensimmäinen maailmansota päättyi marraskuussa 1918, kun Saksassa keisari Wilhelm II joutui luopumaan kruunustaan ja valtaan nousivat työväenluokasta voimansa saaneet puolueet SPD ja USPD. Huolimatta demokraattisista tarkoituseristä Saksan vallankumous ei muuttanut kaikkea hyväksi vaan Saksa ajautui sisäiseen sekasortoon. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan Suomen tasavaltalaislehdistön uutisointia ja siitä esiin nousseita teemoja Saksan vallankumoukseen ja sen jälkeiseen sisäpoliittiseen tilanteeseen liittyen marraskuun 1918 alusta tammikuun 1919 loppuun. Tarkastelussa käytettyjä sanomalehtiä ovat *Helsingin Sanomat*, *Ilkka*, *Suomen Sosialidemokraatti*, *Työn Valta* ja *Työkansa*.

Uutisoinnin määrän perusteella Saksan vallankumous ja sen jälkeiset sisäpoliittiset tapahtumat kiinnostivat suomalaisia ja Suomen tasavaltalaislehdistöä. Absoluuttisesti uutisointimäärällä mitattuina levikiltään suurimmat lehdet *Helsingin Sanomat* ja *Suomen Sosialidemokraatti* olivat aktiivisimpia Saksa-uutisoinnissaan. Suhteellisella tavalla tarkasteltuna kaikesta Saksa-uutisoinnista suurimman painoarvon sisäpolitiikalle antoivat *Suomen Sosialidemokraatti* ja *Työn Valta*. Näiden lehtien aktiivisuutta Saksan sisäpolitiikan uutisoinnissa selittää, että keisarin luovuttua kruunusta Saksassa valta päättyi sosiaalidemokraattien SPD:lle ja riippumattomien sosialistien USPD:lle, jotka suomalaiset sosiaalidemokraatit kokivat aateveljykseen. Porvarilehtien eli *Helsingin Sanomien* ja *Ilkan* sisäpoliittisen uutisoinnin suhteellista vähyyttä muuhun Saksa-uutisointiin verrattuna selittää se, että Saksassa porvaripiirit olivat joutuneet syrjään valtakamppailusta, joten omista aatevereista uutisointi ei ollut niin suuressa roolissa. Mainittavaa kuitenkin on, että *Ilkka* oli toiseksi aktiivisin Saksan sisäpolitiikasta uutisoija, mikäli tarkastellaan sisäpoliittisen uutisoinnin osuutta julkaistua sivua kohden. Suomen kristillisen työväen liiton lehti *Työkansa* uutisoi vähiten Saksan tapahtumista, mitä lehti itsekin selitti vähäisillä resursseillaan. Huomionarvoista on kuitenkin, että kaikkien lehtien Saksa-uutisoinnista yli 50% oli Saksan sisäpolitiikkaan liittyvää, joten Saksan sisäpolitiikka kiinnosti tasavaltalaislehdistöä ja sen uskottiin siis myös kiinnostavan lukijoita.

Tasavaltalaislehdistön Saksa-uutisoinnissa esiin nousseita teemoja olivat kansanvalta, suhtautuminen keisariin ja Saksaan, Saksan hallitus ja neuvostot sekä bolsevismi. Suomen tasavaltalaislehdistö uutisoi pääasiallisesti samankaltaisesti ja kohtalaisen neutraalisti näistä teemoista. Lehdissä otettiin vastaan keisarin kruunusta luopuminen ilolla lukuun ottamatta *Helsingin Sanomia*, jonka suhtautuminen oli varauksellisempaa. Huomattavaa oli, että lehdistön arvostelu ei yleensä kohdistunut henkilöihin (kuten Wilhelm II:n tai spartakistijohtaja Karl Liebknechtin) vaan heidän edustamiinsa aatteisiin. Usein kritiikkiä kohdistettiin enemmän oman maan sisällä oleviin poliittisiin vastustajiin eli monarkisteihin kuin saksalaisiin poliitikkoihin. Tasavaltalaislehdistö korosti useaan otteeseen monarkistien tekemiä virheitä, kuten liian tiukkaa sitoutumista Saksaan ja ailahtelevaa ulkopoliittikkaa. Tästä huolimatta Saksaa ja saksalaista kansaa ei juurikaan arvosteltu lukuun ottamatta muutamia *Suomen Sosialidemokraatissa* julkaistuja kirjoituksia.

Avainsanat: Saksa, Suomi, sanomalehdistö, tasavaltalaislehdistö, vallankumous, kansanvalta, keisari Wilhelm II, työ- ja sotamiesneuvostot, bolsevismi, spartakistit, 1918, 1919

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1. Käsitteet ja aineisto	3
1.2. Metodit	4
2. Suomi ja Saksa 1918	6
3. Tasavaltalaislehdistön Saksa-uutisointi	9
4. Keisarista bolsevismiin.....	14
4.1. Kansanvalta.....	14
4.2. Keisari ja Saksa.....	16
4.3. Hallitus ja neuvostot.....	18
4.4. Bolsevismi	20
5. Johtopäätökset	22
Lähde- ja kirjallisuusluettelo.....	25

1. Johdanto

Elämme maailmassa, jossa muutosta tapahtuu jatkuvasti. Joka päivä voimme lukea fyysisesti toisella puolen maapalloa tapahtuneista asioista. Digitalisaatio on nopeuttanut tiedon kulkua ja nykyisin saamme lähes reaaliaikaista tietoa koko maailman tapahtumista. Tieto luonnonkatastrofeista, joukkosurmista tai vallankaappauksista leviää nopeasti ja kattavasti globaalissa maailmassa. Sata vuotta sitten tilanne oli kuitenkin toinen – tiedonjanoisen oli odotettava painettua lehteä, josta uutisia saattoi lukea.

Heinäkuussa 1914 tieto ajautumisesta yleiseurooppalaisen sodan kynnykselle tavoitti suomalaiset.¹ Pitkään jatkunut asevarustelukierre, kilpailu siirtomaista ja monimutkaiset liittolaisuhteet johtivat lopulta sodan alkamiseen, jonka myöhemmät sukupolvet tulisivat tuntemaan ensimmäisenä maailmansotana. Sodan edetessä kotirintaman merkitys kasvoi, koska nälkä ja kurjuus olivat osa ihmisten jokapäiväistä arkielämää. Monissa maissa kansan kurjuus ja sotaväsymys johti mellakoihin ja jopa vallankumouksiin. Ensimmäisenä kansanvallan tieltä joutui väistymään tsaari Nikolai II Venäjällä.

Tsaarin vallan kaaduttua Suomessakin toiveet itsenäistymisestä nousivat esille. Suomi julistautuikin itsenäiseksi eduskunnan päätökselle 6.12.1917. Vuoden lopun ollessa lähellä Venäjän bolsevikihallitus Vladimir Leninin johdolla tunnusti Suomen itsenäisyyden, tästä ei kuitenkaan seurannut auvoista yhteisen Suomen rakentamista vaan jo tammikuun lopussa 1918 maa oli ajautunut sisällisotaan, jossa kamppailivat vuoden 1917 levottomuuksien aikana perustetut työväen punakaartit ja hallituksen joukoiksi julistetut suojeluskunnat. Suomen sisällissota ei jäänyt vain Suomen kansalaisten sisäiseksi välienselvittelyksi, sillä punaiset saivat apua Venäjän bolsevikeilta ja valkoiset Saksasta sekä Ruotsista. Saksan tuki Suomen sisällissodan voittajille eli valkoisille liitti Suomen osaksi Saksan vaikutuspiiriä aina ensimmäiseen maailmansodan loppuun asti. Saksaan oltiin valmiita sitoutumaan jopa siinä määrin, että lokakuussa eduskunta hyväksyi Hessenin prinssi Friedrich Karlin Suomen tulevaisuudeksi kuninkaaksi.

Maailmansodan myllerrykset tarjosivat kuitenkin vielä yhden yllätyksen, joka vaikutti niin Suomeen kuin Saksaankin. 10.11.1918 lehdistön välityksellä suomalaiset tavoitti tieto: Saksassa keisari Wilhelm II oli luopunut vallasta.² Keisarin ja valtakunnankansleri Max von Badenin erottua, Saksan johtoon nousivat työväenluokasta voimansa saaneet puolueet johtajinaan valtakunnankansleriksi

¹ Helsingin Sanomat 30.7.1914 no 240, 5.

² Mm. Helsingin Sanomat 10.11.1918 no 231, 5; Ilkka 10.11.1918 no 198 (lisälehti), 1.

noussut sosiaalidemokraatti Friedrich Ebert ja riippumaton sosialisti Hugo Haase. Saksan vallankumous ei demokraattisista tavoitteistaan huolimatta muuttanut kaikkea hyväksi, vaan Saksa ajautui sisäiseen sekasortoon ja lähes täydelliseen hajaannukseen. Kun monarkia kohtasi päätöksensä Saksassa myös Suomessa ymmärrettiin, että saksalainen kuningas olisi maalle ulkopoliittisesti huono ratkaisu. Lopulta monarkiahankkeesta luovuttiin ja Suomesta tehtiin pitkän kiistelyn jälkeen tasavalta heinäkuussa 1919.

Tässä tutkimuksessa käsittelen Suomen tasavaltalaislehdistöstä esiin nousevia teemoja Saksan vallankumouksesta ja siitä seuranneesta sisäpoliittisesta tilanteesta Saksassa. Suomen ja Saksan välistä suhdetta on käsitelty paljon historian tutkimuksessa. Usein näkökulmat ovat kuitenkin liittyneet juuri valtiollisiin suhteisiin, saksalaisten toimintaan ja sen seurauksiin Suomessa vuonna 1918, tai toisen maailmansodan aikaisiin tapahtumiin. Haluan tutkimuksellani tuoda erilaista näkökulmaa suomalais-saksalaiseen historiankirjoitukseen. Tarkoitukseni on käyttää tasavaltalaislehdistöä ja Saksan tapahtumia hyväkseni siten, että pystyn niiden kautta tarkastelemaan suomalaisessa yhteiskunnassa ilmenneitä näkemyksiä, joita Saksan vallankumous nosti esille. Vastaan tutkimuksellani siihen millaisia teemoja tasavaltalaislehdistössä nousi esiin ja miten Saksan tapahtumista uutisoitiin. Analysoin myös sitä, oliko tasavaltalaislehdistössä yhtenäistä näkemystä Saksan tapahtumista ja koettiin ne positiiviseksi vai negatiiviseksi. Myös suomalaisen yhteiskunnan oma tilanne, verinen sisällissota, saksalaiset sotilasjoukot maassa sekä monarkistien ja tasavaltalaisten välinen taistelu hallintomuodosta on syytä ottaa huomioon käsiteltäessä sanomalehdistön luomaa kuvaa Saksan tapahtumista.

Aikarajauksena on marraskuun alun 1918 ja tammikuun 1919 lopun välinen aika. Marraskuun alusta alkava tarkastelujakso sisältää mahdollisuuden käsitellä tunnelmia jo ennen keisarin kruunusta luopumista ja pohtia, oliko Suomeen asti näkyvissä viitteitä tulevasta. Tarkasteltavan ajanjakson loppuminen tammikuun 1919 loppuun perustuu siihen, että tuolloin ääri vasemmistolaisten spartakistikapina oli saatu tukahdutettua Berliinissä. On kuitenkin huomioitava, ettei Saksan sisäinen levottomuus ja vallankaappausuhka väistynyt spartakistikapinan kukistamiseen, vaikka itse lopetankin ajanjakson tarkastelun siihen. Edellä mainitun kaltaisella aikarajauksella aiheeni pysyy myös tiukemmin vallankumouksen ja siitä aiheutuneen välittömän sekasorron tarkastelussa, eikä veny pidemmän aikavälin kuvaukseksi saksalaisen yhteiskunnan muutoksesta.

1.1. Käsitteet ja aineisto

Tutkimuksessani käytän käsitteitä ja ilmaisuja, jotka on hyvä määritellä väärinkäsitysten välttämiseksi. Saksan sisäisistä poliittisista ryhmistä voisi käyttää monia eri nimiä. Selkeyden vuoksi käytän työväenliikkeen eri ryhmistä niiden puoluenimien mukaisia lyhenteitä SPD ja USPD. SPD on Saksan sosiaalidemokraattinen puolue, joista käytän myös termiä sosiaalidemokraatit, kyseistä ryhmittymää voitaisiin kutsua myös enemmistösocialisteiksi tai maltillisiksi sosiaalidemokraateiksi. USPD oli SPD:stä eronnut ryhmittymä, joka muodosti Saksan itsenäisen sosiaalidemokraattisen puolueen. USPD:n jäsenistä puhuttaessa käytän lisäksi termiä riippumattomat socialistit, jota suomalainen lehdistö tuohon aikaan hyvin usein käytti. USPD:n vasemmistosiipeen kuuluneista käytän nimitystä spartakistit. Spartakistit kannattaa hahmottaa pikemmin omaksi ryhmäkseen kuin riippumattomiksi socialisteiksi, koska heillä oli mm. oma lehti ja he julkaisivat omaa propagandaansa sekä vuoden 1918 lopulla perustivat Saksan kommunistisen puolueen (KPD). Pysyminen USPD:ssä oli spartakisteille pääasiallisesti vain taktinen ratkaisu.³

Tässä tutkimuksessa tasavaltalaislehdistöllä tarkoitan viittä suomalaista sanomalehteä, jotka olivat tasavaltaisen hallitusmuodon kannattajia. Olen ottanut tarkasteltavakseni kaksi porvarillisen puolueen sanomalehteä ja kolme työväentaustaista sanomalehteä. Porvarilehdiksi olen laskenut edistyspuolueen ja maalaisliiton lehdet, kun taas työväenlehdistöllä tarkoitan SDP:tä lähellä olevia lehtiä sekä kristillisen työväen lehteä. Porvari- ja työväenlehdistöstä puhuminen on huomattavasti selkeämpää kuin puhua lehdistä vasemmisto- tai oikeistolehtinä, koska maalaisliittoa ja Suomen kristillisen työväen liittoa ei voida kiistatta asettaa vasemmistoon tai oikeistoon kuuluviksi. Olen rajannut lehdistöaineistoni vain suomenkieliseen lehdistöön, koska ruotsinkielisten osuus politiikassa oli vain murto-osa niin lehdistöjulkaisujen kuin eduskuntapaikkojenkin perusteella.⁴

Valitsemani porvarilehdet ovat nuorsuomalaisia ja joulukuusta 1918 eteenpäin edistyspuoluetta lähellä ollut *Helsingin Sanomat* ja maalaisliittolainen *Ilkka*. Työväenlehdistön näkökulmaa tuomaan olen valinnut sosiaalidemokraattisen *Suomen Sosialidemokraatin*, oikeistososialistisen *Työn Vallan* ja Suomen kristillisen työväen liiton *Työkansan*. Työväenlehtiä on mukana yksi enemmän, koska SDP:n äänenkannattaja *Suomen Sosialidemokraatti* oli lakkautettuna 12.11.–4.12.1918 välisen ajan. Siksi mukana on määrällisesti laajempi osa työväenlehdistöstä, koska muuten marraskuun aiheet

³ Broué 2005, 191–192.

⁴ Mickelson 2015, 77; Salokangas 1987, 204–205.

jäisivät työväen näkökulmasta hyvin suppeaksi. Rajaukseeni sisältyvät vain julkisesti Suomessa julkaistut sanomalehdet, joten tästä syystä mukana ei ole radikaalin vasemmiston lehdistöä.

Poliittista lehdistöä ja ylipäänsä suomalaista sanomalehtihistoriaa taustoittavana aineistona on *Suomen lehdistön historia 2 – Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan*. Itse aiheeseen eli Saksan tilanteeseen talvella 1918–1919 ja suomalaisten reaktioihin on apunani mm. Vesa Vareksen suomalais-saksalaista suhdetta tarkasteleva *Viileää Veljeyttä* sekä Marja-Liisa ja Seppo Hentilän kattava teos *Saksalainen Suomi 1918*, jossa käsitellään saksalaisten vaikutusta Suomen tilanteeseen vuoden 1918 aikana. Yleisempiä aikakauteen, Saksan tilanteeseen ja Suomen sisällissotaan taustoittavia teoksia käytän tarpeen mukaan, näistä mainittakoon Pertti Haapalan *Kun yhteiskunta hajosi*, Touko Perkon sotilaallisesta näkökulmasta tilannetta lähestyvä *Haastaja Saksasta 1918 – von der Goltz ja Mannerheim*, Chris Harmanin *The Lost Revolution* sekä saksalaishistorioitsija Ralf Hoffroggen artikkeli 'From Unionism to Workers' Councils – The Revolutionary Shop Stewards in Germany, 1914–1918', jossa aihetta lähetystään ennen kaikkea työväestön näkökulmasta. Lisäksi Suomen sisällissotaa ja Saksan vallankumousta kansainvälisessä ympäristössä lähestyn käyttäen apunani Risto Marjomaa teosta *Maailmanvallankumouksen liepeillä – vertaileva tutkimus Suomen sisällissodan kansainvälisistä ulottuvuuksista*.

1.2. Metodit

Tutkimukseni perustuu joukkoviestinnän – tarkemmin ottaen lehdistötutkimuksen – tekemiseen, koska käytän lähteinäni sanomalehtiä tutkimaltani ajanjaksolta. Sanomalehdet ovat hyvä lähde, kun halutaan tutkailla tietyn ajan poliittista ilmapiiriä ja niillä on merkitystä ihmisten maailmankuvan ja mielipiteiden luojina.⁵ Lehdistötutkimuksen tekemisessä on otettava myös huomioon, että tiettyä tapahtumasarjaa tarkastellaan tietyn lehden näkökulmasta. Tästä syntyy vaara, että tutkimuksesta tulee vain referaatti siitä, mitä lehdet ovat kirjoittaneet. Tärkeää on kohdistaa huomio lehdistöön ja mahdollisiin tekijöihin, jotka ovat saattaneet vaikuttaa lehden suhtautumiseen tutkittavasta tapahtumasarjasta ja keskustelua tutkimuskirjallisuuden kanssa.⁶ Lehdistötutkimuksessa, kuten kaikessa joukkoviestintään liittyvässä tutkimuksessa, on huomioitava jatkuva arvovalintojen läsnäolo. Asiasta kerrotaan tiettyjen arvojen pohjalta, joka johtaa näiden arvojen vahvistumiseen.⁷ Tässä mielessä tutkimuksessani on suuri merkitys lähdekriittisyydellä, jotta pystyn tunnistamaan ja

⁵ Eskola 1967, 44.

⁶ Eskola 1967, 53–54.

⁷ Kunelius 1997, 171.

ymmärtämään lehtien erilaisia näkökulmia. Tutkimuksessani on siis huomioitava tutkittavien lehtien julkaisemisen edellytykset, lehtien arvomaailma ja suomalaisen yhteiskunnan arvomaailma, joka oli repaleinen verisen sisällissodan jäljiltä.

Käytän aineiston analysoinnissa sekä laadullisia että määrällisiä metodeja. Määrällisenä keinona käytän sitä, kuinka paljon Saksan tapahtumista uutisoitiin. Tarkastelemalla uutisoinnin määrää analysoin lehtien kiinnostuneisuutta Saksan tapahtumiin. Tutkimukseni pääpaino on Saksan sisäpoliittisessa tilanteessa, joten nostan analysoinnissani esiin niitä teemoja, jotka olivat näkyvimmin esillä lehtien Saksa-uutisoinnissa. Nämä teemat olen jakanut luvussa 4 neljään eri alalukuun. Tarkastelemalla lehtikirjoitusten sisältöä, analysoin lehdistössä ilmenneitä tunnelmia ja luon kokonaiskuvaa siitä, millaisia näkemyksiä eri poliittisten suuntausten lehdissä oli. Tässä tutkimuksessa puhun kaikista lehtikirjoituksista uutisointina tai lehtikirjoituksina. En ole jaotellut uutisointia tyyllilajeittain varsinaisiin uutisiin, pääkirjoituksiin, kolumneihin tai muihin mahdollisiin kirjoitustyyliin. Jos tutkimukseni kannalta tieto lehtikirjoituksen tyylistä on mielestäni oleellista niin tuon sen esille.

Tilastoin eri lehtien uutisointia Saksaan liittyen ja jaan uutisoinnin aiheittain joko sisäpoliittisiin tai muihin. Tilastoinnissa joudun tulkitsemaan mitkä aiheet kuuluvat sisäpolitiikkaan ja mitkä eivät. Säilytän määrittelyssä linjani, jonka mukaan sisäpolitiikkaan liittyvä uutisointi kertoo: 1) Saksan hallituksesta tai sen toimista 2) Saksan keisarista tai hänen perheestään 3) Saksassa tapahtuneista levottomuuksista, kuten lakot, mellakat jne. tai 4) muista Saksan sisäpolitiikkaan liittyvistä asioista, kuten puolue- tai neuvostotoiminta. Sen sijaan kaikki muu, kuten rauhanneuvotteluihin, elintarvikepulaan (vaikkakin Saksan sisäiseen) tai ulkopoliittisiin suhteisiin liittyvän uutisoinnin olen laskenut kuuluvaksi muuhun kuin sisäpolitiikkaan. Vaikka elintarvikepula on Saksan sisäiseen tilanteeseen liittyvä asia en laske sitä sisäpoliittiseen uutisointiin mukaan, koska haluan sisäpoliittisella uutisoinnilla painottaa nimenomaan politiikkaan liittyvää uutisointia. Elintarvikepulaan liittyen ohjenuorana pidän sitä, että elintarvikepulan kuvailua en ole laskenut sisäpoliittiseksi uutisoinniksi, mutta jos siihen liittyen on tehty poliittisia päätöksiä tai käyty poliittista keskustelua niin silloin se lasketaan. Saksan sodan aikana miehittämät alueet kuten Baltia ja Puola kuuluvat muun uutisoinnin piiriin, mikäli ei ole selvästi osoitettavissa, että niiden aiheet kuuluvat enemmän Saksan sisäpolitiikkaan.

Käydessäni läpi lehtiaineistoa käytän Kansalliskirjaston digitaalisia aineistoja. Teen aineistooni liittyen hakuja erilaisilla hakuyhdistelmillä ja termeillä. Yksi esimerkki käyttämästäni hakulausekkeista on "Saksa* AND keisari OR monarkia OR hallitus OR vallankumous". Huolimatta digitaalisten aineistojen luomista käyttömahdollisuuksista jouduin silti käymään lehtiä läpi manuaalisesti sivu sivulta,

koska etenkin Fraktuura-fontti aiheutti haasteita sanojen tunnistettavuudessa. Tarkennettujen hakumahdollisuuksien myötä aineiston läpikäynti helpottui, mutta koin, että hakulausekkeista riippumatta olisin todennäköisesti löytänyt täysin samat lehtikirjoitukset, jos olisin käyttänyt vain hakutermiä ”Saksa*”. Tämä johtuu siitä, että edellä kuvailemani ongelman vuoksi kävin käytännössä läpi jokaisen sivun etsien Saksaan liittyviä uutisia, vaikkei hakutuloksissa niitä olisikaan näkynyt.

2. Suomi ja Saksa 1918

Vuoteen 1918 mennessä maailmansota oli kestänyt jo lähes kolme puoli vuotta. Saksan kannalta Venäjällä tapahtunut bolsevikit valtaan nostanut lokakuun vallankumous oli tervetullut, lupasihan bolsevikkijohtaja Vladimir Lenin kansalle ”Leipää ja rauhaa”. Brest-Litovskissa nykyisen Puolan alueella 3.3.1918 solmittu rauhansopimus Saksan ja Venäjän välillä antoi Saksalle mahdollisuuden panostaa kaikki voimansa länsirintamalle, jossa oli jo vuosien ajan käyty asemasotaa. Kuitenkin jo ennen rauhansopimuksen syntyä helmikuun 13. päivänä oli Saksassa tehty päätös lähettää sotilaallista apua Suomen valkoisille taistelussa Venäjän bolsevikkien tukemia punaisia vastaan.⁸ Rauhansopimuksen myötä Suomen operaatiota tarkasteltiin Saksassa uudestaan, esim. ulkoministeriö, valtakunnan kansleri von Hertling ja riippumattomat sosialistit (USPD) suhtautuivat kriittisesti joukkojen lähettämiseen. Sen sijaan Saksan sosialidemokraattiselle puolueelle (SPD), josta USPD oli irtautunut sotaan liittyvien seikkojen vuoksi, ei asettunut poikkiteloin joukkojen lähettämisen suhteen.⁹ Saksan tavoitteena Suomen suhteen oli myös estää uuden itärintaman syntyminen, josta oli syntynyt huolta englantilaisten ja ranskalaisten noustua maihin Muurmannilla. Myös toimiin rauhankumppani Venäjää kohtaan oltiin valmiina käyttämällä tarvittaessa Suomea sillanpääasemana.¹⁰

Saksalaisten roolia Suomen sisällissodan kulkuun vaikuttaneena tekijänä ei voida aliarvioida, olivathan saksalaiset kouluttaneet yli tuhat suomalaista jääkäriä maailmansodan aikana. Jääkärien panoksen johdosta valkoisen armeijan koulutuksesta ja johtamisesta tuli punaisia toimivampaa.¹¹ Saksalaisten maihinnousu Etelä-Suomessa huhtikuussa 1918 oli lopullinen niitti jo valmiiksi heikentyneiden punaisten vallassa säilymispyrkimyksille. Todennäköisesti valkoiset olisivat onnistuneet voittamaan sisällissodan lopulta ilman saksalaisjoukkojakin, mutta saksalaisten saapuminen ja ennen kaikkea Helsingin valtaus nopeutti sodan loppumista ja vähensi kaatuneiden määrää, niin rintamilla kuin

⁸ Hentilä & Hentilä 2016, 77.

⁹ Hentilä & Hentilä 2016, 101–105.

¹⁰ Hentilä & Hentilä 2016, 71–72.

¹¹ Perko 2018, 297–298.

terrorin uhreina.¹² Aivan ilmaiseksi saksalaiset eivät kuitenkaan voittojaan saaneet, sillä saksalaisia menehtyi taisteluiden aikana 345 ja muutamia kymmeniä vammoihinsa sodan jälkeen.¹³

Saksalaiset vakiinnuttivat saapumisellaan valta-asemansa Suomessa ja hallitusvallan päätyminen saksalaismielisille henkilöille vahvisti Suomen ja Saksan välistä suhdetta. Saksaa oli tosin jo aiemmin Suomessa ihannoitu etenkin sivistyneistöön piirissä. Saksaa ihannoitiin mm. taloudellisen, tieteellisen ja kulttuurillisen edistyksen vuoksi.¹⁴ Suomalaisissa monarkistipiireissä alettiin voitettun sodan jälkeen kaavaila kuninkaan hankkimista Saksasta, tämä vahvistaisi Suomea sisäpoliittisesti ja loisi kiinteän siteen Suomen ja Saksan välille. Jo ilman saksalaista kuningastakin sisällissodan tapahtumat olivat vahvistaneet Suomen valkoisten ja Saksan välistä suhdetta, jonka seurauksena Suomi kuului Saksan vaikutuspiiriin aina ensimmäiseen maailmansodan loppuun asti, jolloin muutoksen tuulet puhalsivat yli Keski-Euroopan ja ulottuivat aina Pohjolaan asti.

Pitkään jatkuneen maailmansodan seuraukset vaikuttivat varsinaisten taistelujen lisäksi myös kotirintamalla, jossa puute elintarvikkeista oli aiheuttanut Saksassa lakkoja ja levottomuutta jo ennen vuotta 1918.¹⁵ Verrattuna Suomen elintarviketilanteeseen sota-aikana oli tilanne Saksassa huomattavasti pahempi. Suomen pahimpana hätävuonna 1918 sai suomalainen päiväannoksestaan silti lähes tuhat kilokaloria enemmän kuin saksalainen.¹⁶ Loppukesästä 1918 Saksan tilanne alkoi näyttää sodan voittamisen kannalta tukalalta. Syynä ei ollut kuitenkaan Saksan oman taistelukyvyn heikkeneminen vaan sen liittolaisten, kuten Itävalta-Unkarin suuret ongelmat. Myös Yhdysvaltain liittymisen sotaan keväällä 1917 oli antanut liittoutuneille merkittävästi lisää voimavaroja. Elokuun lopulla kenraali Erich Ludendorff, eräs Saksan sotajohdon merkittävimmistä henkilöistä, päätyi siihen tulokseen, ettei Saksa voisi enää voittaa sota ja Saksan tulisi tarjota aselepoa länsivalloille.¹⁷

Saksa antoi ensimmäisen aselepoehdotuksen länsivalloille 4.10.1918. Edellisenä päivänä – kuin muutoksen merkiksi – hallitus oli Saksassa vaihtunut ja valtakunnankansleriksi oli noussut liberaali prinssi Maximilian von Baden. Muutoksen osoituksena hallituksessa oli myös kaksi sosiaalidemokraattia, Philipp Scheidemann ja Gustav Bauer. Pian hallitusvaihdoksen jälkeen suomalainen poliittinen johto alkoi lähestyä Ison-Britannian ja Ranskan hallituksia diplomaattisessa mielessä.¹⁸ Vaikka

¹² Hentilä & Hentilä 2016, 192.

¹³ Marjomaa 2004, 40.

¹⁴ Vares 2018, 35–37.

¹⁵ Harman 1997, 26–32.

¹⁶ Haapala 1995, 193–194; Harman 1997, 26.

¹⁷ Hentilä & Hentilä 2016, 323–324.

¹⁸ Hentilä & Hentilä 2016, 324–325.

Saksa itsekin oli myöntämässä tappiotaan aselepoehdotuksen myötä Suomessa ei kuitenkaan luovuttu monarkiahaaveista, jotka nojautuvat prinssi Friedrich Karliin. Lokakuussa eduskunnassa käyty kuninkaanvaali oli osoituksena siitä, etteivät monarkistit Saksan tappion vuoksi olleet valmiita luopumaan kuninkaastaan. Jo liikkeelle lähtenyt myllerrys Saksan sisäpolitiikassa tuli kuitenkin pian tekemään haaveet saksalaismonarkista mahdottomiksi.

9.11.1918 Saksasta tullut tieto oli pysäyttävä: Keisari Wilhelm II oli luopunut kruunustaan. Järkytys saksamielisten, ja etenkin monarkistien, parissa oli suuri, kun tieto keisari Wilhelmin kruunusta luopumisesta tavoitti senaatin ja valtiopäivädelegaation.¹⁹ Saksan romahtamisen myötä siihen tukeutuminen ei ollut enää vaihtoehto ja osalle pelko uudesta vallankumouksesta tai Venäjän puuttumisesta Suomen asioihin muuttui todellisemmaksi.²⁰ Pohjois-Saksan satamakaupungista Kielistä matruusien toimesta marraskuun alussa alkanut vallankumouksellinen liike oli levinnyt muihin Saksan osiin ja lopulta myös pääkaupunki Berliiniin. Berliinissä työväenliikkeen sisäisten ryhmittymien erinäiset näkemykset aiheuttivat epätietoisuutta siitä, miten vallankumouksen suhteen tulisi toimia. SPD:n Philipp Scheidemann päätyi 8.11. julistamaan valtiopäivätalon parvekkeelta ”Kauan eläköön Saksan tasavalta!”, lähes samaan aikaan vain muutaman sadan metrin päässä USPD:n sisällä vaikuttavien äärivasemmistolaisten spartakistien johtaja Karl Liebknecht kertoi vapauden päivän koittaneen ja julisti Saksan sosialistiseksi tasavallaksi, kehottaen kansanjoukkoja maailman vallankumoukseen.²¹

Keisarivallan kaaduttua Saksan hallitus eli kansanvaltuutettujen neuvosto muodostettiin SPD:n ja USPD:n kesken siten, että molemmat puolueet saivat kolme kansanvaltuutettua. Saksan tilannetta marraskuun vallankumouksen jälkeen voidaan verrata Suomessa vaikuttaneeseen tilanteeseen maaliskuussa 1917. Molemmissa tapauksissa valtaa haluttiin palauttaa kansan edustamille poliitikoille sen jälkeen, kun yhteiskunnallista toimintaan oli sota-aikana merkittävästi rajoitettu.²² Tästä alkoi Saksan sisäpolitiikassa vallankumouksellinen sekasorto, joka jatkui läpi talven 1918–1919, pääasiassa työväenliikkeen ryhmittymien välisenä kamppailuna vallasta ja vallankumouksen suunnasta, joka huipentui tammikuussa 1919 spartakistien vallankumous yritykseen. Spartakistien vallankumousyritys kuitenkin epäonnistui hallituksen ja armeijan yhteistoiminnan vuoksi. Saksa ei päätenyt varsinaiseen sisällissotaan vaan tilanne jatkui pienempien levottomuuksien myötä vuosia. Suomen

¹⁹ Vares 1998, 288.

²⁰ Vares 1998, 290–291.

²¹ Harman 1997, 41–45.

²² Haapala 1995, 219–220.

sisällissodan alun tilannetta ja Saksan vallankumouksen jälkeistä aikaa verrattaessa on tärkeä huomata Suomen ja Saksan sosiaalidemokraattisten puolueiden eroavaisuudet. Suomessa SDP käsitti sisällissodan alkaessa tammikuussa 1918 kaikki vasemmistolaiset ainekset, maltillisista sosiaalidemokraateista aina kommunisteihin. Saksassa sen sijaan SPD:stä oli muodostunut maltillisten sosiaalidemokraattien puolue, josta radikaalimpi aines oli jo siirtynyt pois (ks. 2.1. Käsitteet ja aineisto).

3. Tasavaltalaislehdistön Saksa-uutisointi

Taulukko 1: Tasavaltalaisen lehdistön perustietoja sekä numero ja sivumäärät ajalta 1.11.1918–31.1.1919.

LEHTI	Levikki	Kotipaikka	Perustettu	Numeroja (1.11.1918- 31.1.1919)	Sivuja (1.11.1918- 31.1.1919)
Helsingin Sanomat	65 000	Helsinki	1904	87	964
Suomen Sosialidemokraatti	60 000-80 000	Helsinki	1918	56	300
Ilkka	9 500	Vaasa	1906	73 + 1 lisälehti	227
Työn Valta	10 000	Helsinki	1917	15	66
Työkansa	2000 (v. 1916)	Tampere	1906	36	148

Lähteet: *Suomen Sosialidemokraatti* 7.11.1918 no 46, 3; *Suomen Sosialidemokraatti* 22.1.1919 no 17, 3; *Työn Valta* 23.11.1918 no 134 2; Tommila 1988a, 133 & 175; Tommila 1988b 8–9; Tommila 1988c 64.

Tässä luvussa käsittelem valitsemieni tasavaltalaisten sanomalehtien taustoja ja Saksaan liittyntä uutisointiä marraskuun 1918 alusta tammikuun 1919 loppuun. Valitsemani sanomalehdet ovat suhteessa toisiinsa hyvinkin erilaisia niin ulkoisesti, levikiltään kuin uutisoinnin määrältään. *Helsingin Sanomat* ja *Suomen Sosialidemokraatti* nousevat levikiltään täysin eri tasolla muiden lehtien kanssa, mitä osaltaan selittää niiden julkaiseminen pääkaupunkiseudulla (taulukot 1). Lehtien arvomaailmaan ja lähtökohtiin on myös tärkeää perehtyä, jotta syitä niiden esiin nouseviin tai nostettuihin seikkoihin on mahdollista ymmärtää. Puoluepolitisoituminen oli suurimpia syitä siihen, miksi suomalainen lehdistö kasvoi merkittävästi 1800-luvun jälkipuoliskolla. Tarkastelemani aikajakson aikana suomalainen lehdistö oli hyvin vahvasti poliittisesti sitoutunutta, sitoutumattomien lehtien jäädessä murto-osaan.²³

²³ Tommila 1994, 37; Nygård 1988, 20–21; Salokangas 1988, 207.

Taulukko 2: *Helsingin Sanomien* Saksa-utisointi 1.11.1918–31.1.1919.

LEHTI	Saksan sisäpoliittinen uutisointi (11/1918)	Saksa-utisointi yhteensä (11/1918)	Saksan sisäpoliittinen uutisointi (12/1918)	Saksa-utisointi yhteensä (12/1918)	Saksan sisäpoliittinen uutisointi (1/1919)	Saksa-utisointi yhteensä (1/1919)	Sisäpoliittinen uutisointi/sivu	Sisäpoliittinen uutisointi/lehti	Sisäpoliittisen uutisoinnin osuus
Helsingin Sanomat	237	447	147	265	214	334	0,62	6,87	57,2%

Helsingin Sanomat perustettiin vuonna 1904 sen edeltäjän *Päivälehd*en jouduttua lakkautetuksi. *Helsingin Sanomat* lukeutui nuorsuomalaisten ja myöhemmin edistyspuolueen äänenkannattajiin. Lehti ei kuitenkaan ollut puolueesta taloudellisesti riippuvainen, joten sen jokapäiväiseen linjaan ei pystytty vaikuttamaan.²⁴ *Helsingin Sanomat* oli julkaisu- ja sivumäärältään hallitsevin lehti tarkkailemistani lehdistä (taulukko 1). Oletettavaa on, että se on julkaissut absoluuttisesti eniten Saksaan liittyvää uutisointia, niin sisäpoliittisia kuin muitakin. Lehden julkaisemasta Saksa-utisoinnista 57,2% käsitteli Saksan sisäpolitiikkaa (taulukko 2). Tällä suhteellisella määrällä *Helsingin Sanomat* jää *Suomen Sosialidemokraatin* ja *Työn Vallan* taakse (taulukot 2, 3 ja 6). Oletettavasti syynä sisäpoliittisen uutisoinnin suhteelliseen vähyyteen on, että Saksan tilanteessa porvaristo jäi taka-alalle, joten lehden kannattaja- ja lukijapiirin kannalta samaistumisen kohdetta oli haastavampi löytää ja siksi sisäpolitiikkaan liittyviä lehtikirjoituksia julkaistiin suhteessa vähemmän kuin aiemmin mainituissa työväenlehdissä. Vaikka porvaristo jäikin Saksassa varjoon vasemmiston taistellessa vallasta, *Helsingin Sanomat* julkaisi tasaisesti myös porvarillisten piirien toimista.²⁵ Todettakoon, että edistyslehdistö oli monessa määrin tutkittavana ajanjaksona hallitsevampana osana suomalaista lehdistökenttää kuin maalaisliittolainen, saati työväenluokkainen lehdistö.²⁶ Tästä kertoo myös taulukossa 1 esitetyt luvut, joiden mukaan *Helsingin Sanomat* oli niin julkaisu- kuin sivumääriltään täysin omassa luokassaan. *Helsingin Sanomat* edistyslehdistön voimakkaimpana lehtenä oli siis resursein taan tyytysin toisella tasolla kuin muut käsittelemäni lehdet.

²⁴ Salokangas 1988, 265.

²⁵ Mm. *Helsingin Sanomat* 26.11.1918 no 247, 9; *Helsingin Sanomat* 11.12.1918 no 262, 4; *Helsingin Sanomat* 12.1.1918 no 10, 7.

²⁶ Salokangas 1987, 207.

Taulukko 3: Suomen Sosialidemokraatin Saksa-utisointi 1.11.1918–31.1.1919.

LEHTI	Saksan sisäpoliittinen uutisointi (11/1918)	Saksa-uutisointi yhteensä (11/1918)	Saksan sisäpoliittinen uutisointi (12/1918)	Saksa-uutisointi yhteensä (12/1918)	Saksan sisäpoliittinen uutisointi (1/1919)	Saksa-uutisointi yhteensä (01/1919)	Sisäpoliittinen uutisointi/sivu	Sisäpoliittinen uutisointi/lehti	Sisäpoliittisen uutisoinnin osuus
Suomen Sosialidemokraatti	45	74	91	136	59	89	0,65	3,48	65,2%

Suomen Sosialidemokraatin ensimmäinen näytenumero ilmestyi 6.5.1918. Sitä ehdittiin levittää noin 10 000 kappaletta ennen takavarikointia. Lehti ei saanut senaatilta ilmestymislupaa aiemmin kuin vasta syyskuussa ja pian se joutui kuukauden mittaiseen painokieltoon. Säännöllisesti lehti sai ilmestyä joulukuusta 1918 alkaen.²⁷ Sosialidemokraattisen lehdistön keskiössä oli *Suomen Sosialidemokraattia* julkaissut Suomen sosialidemokraattisen puolueen omistama Oy Kansanvalta, joka oli perustettu jo sisällissodan aikana. Lehti oli ainoa sisällissodan jälkeen vuonna 1918 ilmestynyt virallinen SDP:n äänenkannattaja. SDP:tä tukenut lehdistö alkoi toden teolla palaamaan lehdistökentälle vasta vuoden 1919 puolella, mutta sen voima ei kuitenkaan enää noussut sisällissotaa edeltävän ajan tasolle.²⁸ Kuten mainittua *Suomen Sosialidemokraatti* oli lakkautettuna 12.11. – 4.12.1918, tämä tulee pitää mielessä tarkasteltaessa lehden uutisointiä. *Suomen sosialidemokraatti* oli ahkerin Saksan sisäpolitiikasta uutisoija, kun tarkastellaan sisäpoliittisten lehtikirjoitusten osuutta suhteessa kaikkeen Saksa-uutisointiin (taulukko 3). Syytä on olettaa, että mikäli lehti ei olisi ollut lakkautettuna juuri vallankumouksen kiihkeimpään aikaan marraskuussa, olisi se vielä korkeammalla sisäpolitiikkaan liittyvissä suhteutetuissa luvuissa. Lehti on julkaissut paljon sisäpolitiikkaan liittyviä lehtikirjoituksia, koska Saksassa valta päättyi marraskuun vallankumouksen myötä SDP:n saksalaiselle veljespuolue SPD:lle ja siitä aiemmin eronneelle USPD:lle. *Suomen Sosialidemokraatin* uutisoinnissa on näkyvissä kiinnostus aatetovereiden menestystä kohtaan. Ei voida poissulkea sitäkään

²⁷ Hentilä & Hentilä 2016, 222; Salokangas 1988, 192.

²⁸ Salokangas 1987, 207 & 228–230.

mahdollisuutta, että kertomalla Saksan työväenluokan ja vasemmiston menestyksestä, pyrittiin antamaan Suomessa maahan lyödyille työväenluokalle toivoa ja uskoa tulevaisuudesta.

Taulukko 4: *Ilkan* Saksa-uutisointi 1.11.1918–31.1.1919.

LEHTI	Saksan sisäpoliittinen uutisointi (11/1918)	Saksa-uutisointi yhteensä (11/1918)	Saksan sisäpoliittinen uutisointi (12/1918)	Saksa-uutisointi yhteensä (12/1918)	Saksan sisäpoliittinen uutisointi (1/1919)	Saksa-uutisointi yhteensä (01/1919)	Sisäpoliittinen uutisointi/sivu	Sisäpoliittinen uutisointi/lehti	Sisäpoliittisen uutisoinnin osuus
Ilkka	94	169	40	82	39	63	0,76	2,34	55%

Santeri Alkion ja hänen kannattajiensa perustama vaasalainen *Ilkka* ilmestyi ensi kerran vuonna 1906. Tarkastelemanani aikana *Ilkka* toimi osuuskuntana. Maalaisliittolaisessa lehdissä puolueen johdolla oli usein vain vähän sananvaltaa lehtien toimintaan, pääasiassa lehtien asioista vastasivat piiri- ja paikallistasot.²⁹ *Ilkka* sijoittuu lehtien suhteellisessa vertailussa aika keskelle – se ei ollut aktiivisin Saksa-uutisoinnissaan, muttei myöskään laiskin. Vaikka *Ilkka* olikin puolueensa tärkeimpiä, ellei tärkein, äänenkannattaja se oli levikiltään merkittävästi pienempi kuin SDP:n ja edistyspuolueen lehdet *Suomen Sosialidemokraatti* ja *Helsingin Sanomat* (taulukko 1). Huomionarvoista on, että *Ilkka* julkaisi sisäpoliittisia lehtikirjoituksia Saksasta sivua kohden huomattavasti enemmän kuin edellä mainitut, suuremman yleisön omanneet lehdet (taulukot 2, 3 ja 4). *Ilkka* ilmestyi yleensä 4-sivuisena, joten suuri suhteellinen osuus sivua kohden kertoo, että lehdessä haluttiin uutisoida Saksan sisäpolitiikasta, vaikka tila lehdessä oli rajallinen. *Ilkan* lukijoiden uskottiin siis olevan kiinnostuneita Saksan tapahtumista, koska muuten Saksan sisäpolitiikalle tuskin olisi annettu niin paljon suhteellista tilaa lehden palstoilla.

Taulukko 5: *Työkansan* Saksa-uutisointi 1.11.1918–31.1.1919.

LEHTI	Sisäpoliittinen uutisointi (11/1918)	Saksa-uutisointi yhteensä (11/1918)	Sisäpoliittinen uutisointi (12/1918)	Saksa-uutisointi yhteensä (12/1918)	Sisäpoliittinen uutisointi (1/1919)	Saksa-uutisointi yhteensä (1/1919)	Sisäpoliittinen uutisointi/sivu	Sisäpoliittinen uutisointi/lehti	Sisäpoliittisen uutisoinnin osuus

²⁹ Nygård 1987, 44–45; Salokangas 1987, 245–256.

Työ- kansa	11	22	14	25	12	21	0,25	1,03	54,4%
-----------------------	----	----	----	----	----	----	-------------	-------------	--------------

Tampereella ilmestynyt *Työkansa* ilmestyi ensi kerran 1906. Lehti oli Suomen kristillisen työväen liiton äänenkannattaja. SKTL erosi työväenluokan valtapuolue SDP:stä korostamalla uskontoa sekä myös isänmaallisuutta.³⁰ *Työkansa* eroaa kahdesta muusta valitsemastani työväenlehdessä siinä, että sen sallittiin ilmestyä pitkään punaisten valta-aikana ja myös valkoiset sallivat sen julkaisemisen Tampereen vallattuaan. Syynä sekä punaisten että valkoisten suopeuteen on todennäköisesti ollut lehden vähäinen sotaan ja politiikkaan liittynyt uutisointi.³¹ *Työkansa* uutisoi selvästi vähiten Saksan tapahtumista. Kuitenkin myös sen Saksa-uutisista yli puolet käsitteli sisäpolitiikkaa (taulukko 5). Jos vähiten Saksaa käsitellyt lehtikin on kirjoittanut selvästi enemmän sisäpoliittisista kysymyksistä, voidaan uutisoinnin perusteella sanoa suomalaisten olleen kiinnostuneita enemmän Saksan sisäpolitiikasta kuin muista Saksaan liittyvistä aiheista tai ainakin sisäpolitiikkaa haluttiin lukijoille enemmän välittää. *Työkansan* vaisuun Saksa-uutisointiin liittyy lehden julkaisurealiteetit, jotka tekivät pienelle lehdelle haastavaksi asioiden laajan käsittelyn. Rajallisista resursseista kertoo lehdessä 30.12.1918 Saksan sisäisestä tilanteesta kertovan lehtikirjoituksen lopussa ollut huomautus: ”Paljon muutakin olisi sieltä kerrottavana, mutta siihen ei anna mahdollisuutta rajoitettu tila.”³²

Taulukko 6: *Työn Vallan* Saksa-uutisointi 1.11.1918–31.1.1919.

LEHTI	Saksan sisäpoliittinen uutisointi (11/1918)	Saksa-uutisointi yhteensä (11/1918)	Saksan sisäpoliittinen uutisointi (12/1918)	Saksa-uutisointi yhteensä (12/1918)	Saksan sisäpoliittinen uutisointi (1/1919)	Saksa-uutisointi yhteensä (01/1919)	Sisäpoliittinen uutisointi/sivu	Sisäpoliittinen uutisointi/lehti	Sisäpoliittisen uutisoinnin osuus
Työn Valta	42	67	3	4	11	16	0,85	3,73	64,4%

³⁰ Mickelson 2015, 63.

³¹ Salokangas 1987, 177.

³² *Työkansa* 30.12.1918 no 127, 4.

Marraskuun 1917 suurlakon ja SDP:n ylimääräisen puoluekokouksen jälkeen Vihtori Kosonen perusti Helsinkiin *Työn Valta* -nimisen lehden vastustamaan työväenliikkeen radikalisoitumista. Kosonen koki, että väkivaltaan uskova puoluejohto oli viemässä työväenliikkeen kansalliseen onnettomuuteen. Varoittelu jatkui tammikuussa 1918 ja sisällissodan alettua punaiset lakkauttivat lehden. Valkoiset kuitenkin sallivat sen julkaisun voitettuaan sisällissodan. Lehti korosti irtaantumista menneestä luonnehtimalla olevansa ”oikeistososialistinen”. Kosonen vaati jopa uutta puoluetta ja lehti oli merkittävässä osassa, kun suunniteltiin Suomen sosialidemokraattisen uudistuspuolueen perustamista. SDP:n elpymisen myötä lehti ilmoitti marraskuussa 1918, että uuden puolueen valmistelu näissä oloissa keskeytyy ja samassa numerossa lehti kertoi siirtyvänsä ”sosialidemokraattiseksi viikkolehdeksi”, koska ei voinut vastata kolmipäiväisen lehden vaatimuksia.³³ Lehden siirtyminen kesken tarkastelujaksoni näkyy sen kuukausittaisten uutismäärien vaihtelussa. Saksa-uutisointi luonnollisesti väheni, koska lehti ilmestyi harvemmin ja lehden tarkoituksenaan tuskin oli enää toimia ajankohtaisesti tiedottavana julkaisuna. Värikkäistä vaiheista huolimatta *Työn Valta* oli selvästi kiinnostunut Saksan sisäpolitiikasta, sillä sen sivua kohden julkaistujen sisäpoliittisten uutisten osuus oli lehdistä suurin. Tämän lisäksi se oli toiseksi suurin uutisoija ilmestynyttä numeroa kohden sekä sisäpoliittisten uutisten suhteellisenä osuutena tarkasteltuna (taulukko 6).

4. Keisarista bolsevismiin

Suomen tasavaltalaislehdistö nosti uutisoinnissa esiin eri tavoin monia eri teemoja Saksan vallankumouksesta ja sisäpolitiikasta. Olen jakanut teemalliseen tarkasteluun neljään alalukuun, joista ensimmäinen käsittelee kansanvaltaa, toinen suhtautumista keisariin ja Saksaan, kolmas Saksan hallitusta ja neuvostoja ja neljäs bolsevismia. Kahden ensimmäisen alaluvun teemat nousivat enemmässä määrin esille marraskuun aikana, kun varsinainen vallankumous tapahtui. Jälkimmäisten alalukujen teemat olivat selkeämmin näkyvissä vallankumouksen jälkeen aina tutkimusajankohdan loppuun asti.

4.1. Kansanvalta

Tasavaltalaislehdistö oli jo marraskuun alussa vahvasti nähtävissä, että vallankumous Saksassa on mahdollinen ja jopa todennäköinen. *Työkansa* uutisoi marraskuun 1.päivänä sosialisti Karl Liebknechtin pitämästä puheesta, jossa hän vaati köyhälistön diktatuuria huutamalla lopuksi: ”Alas Hohenzollern! Eläköön sosialistinen tasavalta!”³⁴ Myös muut lehdet nostivat esiin keisarin kruunusta

³³ *Työn Valta* 16.11.1918 no 133, 1; Salokangas 1987, 193.

³⁴ *Työkansa* 1.11.1918 no 104, 2.

luopumiseen liittyviä seikkoja.³⁵ Saksan romahdusta ja keisarin kruunusta luopumista on historiankirjoituksessa pidetty jossain määrin yllätyksellisenä.³⁶ Edellä mainitun uutisoinnin perusteella – ilman jälkiviisauttakin – voidaan todeta, että viimeistään marraskuun alussa kaikki viittaasi Saksan keisarin valta-aseman heikkenemiseen ja kruunusta luopumiseen.

Kansanvalta eli demokratia oli teema, mikä lehdistössä nousi esille. Kansanvaltaan liittyen on huomioitava, että jo ennen vallankumousta Saksan kansanvaltaista muutosta ylistettiin suomalaislehdissä, tämän ylistyksen kohteena oli lokakuussa tehty hallitusvaihdos. *Suomen Sosialidemokraatti* uutisoi, että Saksan kansanvallan voitto johti punavankien armahduksiin, koska Suomen hallitus olisi halunnut lähettää vankeja Saksaan.³⁷ *Työkansassa* esitettiin näkemys siitä, että Suomen tulisi asettua myös kansanvallan kannalle ja näin ollen ottaa mallia Saksasta.³⁸ Vankeihin liittyen *Työn Valta* uutisoi, että saksalainen valtiopäivämies Ebert oli vaatinut valtiopäiviä käyttämään vaikutus valtaansa vangittujen suomalaisten sosialistiedustajien hyväksi.³⁹

Vaikka pääasiassa työväenlehtien voidaan katsoa korostaneen kansanvallan näkökulmaa, myös *Ilkka* nosti aiheen esille 8.11. uutisoimalla siitä, kuinka: ”Saksan tarmokas, verratonta urheutta osoittanut kansa saa viimein tahtonsa kuuluviin.”⁴⁰ Kansanvaltaistumisen huuma ei siis kuulunut vain työväenlehdistölle vaan sitä esiintyi myös porvarilehdissä. *Helsingin Sanomissa* kansanvaltaan liittyviä riemuhuutoja esiintyi suhteessa vähemmän kuin muissa lehdissä. Lehti esimerkiksi uutisoi 7.11. keisari Wilhelmin lausunnosta, jossa hän uskoo Saksan ajautuvan rauhattomuuteen ja hajaannuksen, mikäli luopuisi kruunusta.⁴¹ Muissa lehdissä ei kyseistä Wilhelmin lausuntoa uutisoitu. Uutisoiko *Helsingin Sanomat* lausunnosta tukeakseen Wilhelmin näkemystä vai oliko kyseessä vain puhtaasti se, että resursseiltaan voimakkaimpana lehtenä se pystyi tällaisestakin asiasta uutisoimaan? Nähdäkseni *Helsingin Sanomien* uutinen oli tarkoituksenmukainen tuenosoitus, väitettäni tukee mm. lehden 10.11. julkaisema teksti, jossa Saksan kerrotaan joutuneen uhkaavan vallankumouksen pyörteisiin.⁴² *Helsingin Sanomien* uutisointi suhteessa vallankumoukseen ja sen mukanaan tulevaan kansanvaltaisuuteen oli varauksellisempaa kuin muiden lehtien. Jälkeenpäin tarkasteltuna voidaan miettiä,

³⁵ Mm. *Työn Valta* 2.11.1918 no 128, 3; *Suomen Sosialidemokraatti* 2.11.1918 no 42, 5; *Ilkka* 4.11.1918 no 193, 2; *Helsingin Sanomat* 4.11.1918 no 225, 1.

³⁶ Mm. Vares 2018, 76–78.

³⁷ *Suomen Sosialidemokraatti* 2.11.1918 no 42, 1.

³⁸ *Työkansa* 1.11.1918 no 104 3.

³⁹ *Työn valta* 2.11.1918 no 128, 3.

⁴⁰ *Ilkka* 8.11.1918 no 197, 2.

⁴¹ *Helsingin Sanomat* 7.11.1918 no 228, 5.

⁴² *Helsingin Sanomat* 10.11.1918 no 231, 11.

nähtiinkö lehden piirissä jo viitteitä siitä, että vallankumous ei yhdessä yössä muuta Saksaa autuaaksi demokratiaksi.

4.2. Keisari ja Saksa

Kansanvallan vastakohtana voidaan nähdä keisari Wilhelm II. Siinä, missä kansanvalta nähtiin uutena vapautuksen symbolina, Wilhelm II sen sijaan kuvasti vanhaa itsevaltaisuutta ja saksalaista sotilasmahtia. Olisi helppoa ajatella tasavallan nimeen vannovan poliittisen lehdistön ottaneen kaiken irti keisarin kaatumisesta, ilkkumisen sijaan suhtautuminen keisariin oli suomalaislehdissä syrjäyttämisen jälkeenkin hyvin asiallista ja lähempänä ylistävää kuin pilkkaavaa. Vaikka pääasiassa entisestä keisarista kirjoitettiin neutraaliin sävyyn, *Suomen Sosialidemokraatissa* ilo otettiin irti keisarin kukistumisesta kuvailemalla Wilhelmiä militarismin, imperialismien ja taantumuksen magneetiksi. Wilhelmin kaatumisen koettiin olevan vasemmistolle ilo ja oikeistolle suru, koska Wilhelm oli se, jonka ympärille koko maailman oikeisto ja taantumus kokoontui. Lisäksi hänen mainittiin olleen kansojen autonomian vastustaja.⁴³

Huolimatta muutamista kriittisistä äänensävyistä, keisari Wilhelm säilyi tasavaltalaislehdistössä lähes koskemattomana sen vuoksi, että lehdet keskittivät voimiaan sellaisiin uutisiin, joissa pilkattiin suomalaisia monarkisteja näiden uskosta Wilhelmiin ja monarkistiseen järjestelmään.⁴⁴ *Työkansassa* pilkattiin 15.11. suomalaisia monarkisteja näiden uskottua maallisiin mahtimiehiin ja korostettiin Jumalan turvaa, koska ”wiisas ja wäkewä Wilhelmkään ei voinut turwata kansaansa”.⁴⁵ Vaikka teksti onkin ilkkuvaan sävyyn (monarkisteja kohtaan) kirjoitettu, on mahdollista, että luonnehdinta Wilhelmistä on kirjoittajan todellinen näkemys. Mahdotonta on varmuudella osoittaa, oliko luonnehdintakin sarkasmia vaiko ei.

Suurimmaksi osaksi keisari Wilhelmiä käsiteltiin tasavaltalaislehdissä tavanomaisissa uutisissa, joissa hänen kerrottiin siirtyneen Hollantiin, myöhemmin ympärysvaltujen vaatiessa sotasyllisiä rangaistavaksi ja hänen yritettyään itsemurhaa joulukuussa 1918.⁴⁶ Porvarilehtien uutisoinnissa Wilhelmiin liittyen ei ole juurikaan nähtävissä mielipiteisiin liittyviä kannanottoja, sielläkin arvostelun kohteeksi päätyivät kotimaan monarkistit.⁴⁷ Porvaripiireissä Wilhelmiä ei arvostelu todennäköisesti

⁴³ *Suomen Sosialidemokraatti* 11.11.1918 no 49, 2.

⁴⁴ Mm. *Työkansa* 13.11.1918 no 109, 2.

⁴⁵ *Työkansa* 15.11.1918 no 110, 1.

⁴⁶ Mm. *Ilkka* 13.11.1918 no 201, 1; *Helsingin Sanomat* 11.11.1918 no 232, 3; *Työkansa* 13.11.1918 no 109, 1; *Helsingin Sanomat* 5.12.1918 no 256, 7; *Työn Valta* 16.11.1918 no 133, 4–6.

⁴⁷ Mm. *Ilkka* 4.11.1918 no 193, 1; *Helsingin Sanomat* 5.11.1918 no 226, 4; *Helsingin Sanomat* 17.11.1918 no 238, 9.

siitä syystä, että keisarin arvostelu olisi saatettu kokea myös Saksan arvosteluksi ja miksi valkoinen Suomi olisi arvostellut miestä, jonka joukot tulivat heidän avukseen häidän hetkellä. Suomalaiset tasavaltalaispiirit olivat myös suurelta osin enemmän saksalaissuuntauksen kannalla, kuin yleensä on uskottu. Tasavaltalaiset pyrkivät ajoittain jopa olemaan saksamielisempiä kuin monarkistit.⁴⁸

Wilhelmin lisäksi myös Saksaa käsiteltiin lehdissä suurimmaksi osaksi kunnioittavasti. Saksaa kunnioittavat mielipiteet näkyivät lehdissä yli poliittisten rajojen. Tasavaltalaislehdissä oli laaja yhteisymmärrys siitä, että Saksan nähtiin joutuneen liian rankkojen aselepoehtojen uhriksi.⁴⁹ Negatiivisena Saksa nähtiin vain osittain keisari Wilhelmiin henkilöityneen militaristisen ja imperialistisen politiikan vuoksi.⁵⁰ Eroavaisuutta lehtien kirjoituksissa aiheutui Saksan roolista sisällissotaan liittyen. Porvarilehdet luonnollisesti korostivat omaa näkemystään saksalaisista vapauttajina.⁵¹ *Suomen Sosialidemokraatissa* Saksaa kohtaan alettiin esittää arvostelua vasta, kun saksalaisten sotilaiden poistuminen Suomesta tuli ajankohtaiseksi joulukuussa 1918.⁵² Esimerkiksi sosiaalidemokraattien vasemmalle laidalle kuulunut pakinoitsija Sasu Punanen kirjoitti 17.12. saksalaisten lähdöstä: ”Olemme siis vihdoinkin päässeet auttajistamme. Herra maata warjelkoon uusista auttajista...”⁵³ Kuten jo aiemmin todettua lehdistö arvosteli pääasiassa eniten suomalaisia monarkisteja ja niitä, jotka olivat sitoneet Suomen kiinni Saksaan. 23.12. Sasu Punanen antoi oman kommenttinsa Saksaan sitoutumiseen ja Suomen ailahtelevaan ulkopoliittikkaan liittyen: ”Jos kewäällä sanoit saksalaisesta pahan sanan, niin oli tässä maailmassa olemisesi laita niin ja näin, mutta nyt saat sanoa saksalaista vaikka siaksi, niin ei sinulle mitään tehdä, sillä engelsmanni on puolellasi siinä asiassa.”⁵⁴

Vaikka *Suomen Sosialidemokraatissa* nähtiin iloisimmat reaktiot saksalaisten poistuessa, niin saksalainen kansa nähtiin kuitenkin kunniakkaana myös työväenlehdistön piirissä.⁵⁵ *Suomen Sosialidemokraatti* jäikin Saksaan kohdistuneen kritiikkinsä kanssa melko yksin ja esimerkiksi *Työn Valta* kirjoitti saksalaisten sekaantumisesta sisällissotaan sävyyn, jossa Saksan väliintulo nähtiin jopa välttämättömänä.⁵⁶ Havaintojani *Suomen Sosialidemokraatin* ja muun työväenlehdistön kohtalaisen

⁴⁸ Vares 2018, 68–69.

⁴⁹ Mm. *Ilkka* 12.11.1918 no 200, 1; *Suomen Sosialidemokraatti* 10.12.1918 no 55, 2; *Helsingin Sanomat* 11.12.1918 no 262, 9; *Työkansa* 11.12.1918 no 121, 2.

⁵⁰ *Ilkka* 12.11.1918 no 200, 1; *Suomen Sosialidemokraatti* 17.12.1918 no 61, 2.

⁵¹ *Helsingin Sanomat* 5.11.1918 no 226, 5; *Ilkka* 20.12.1918 no 233, 1.

⁵² Perko 2018, 356.

⁵³ *Suomen Sosialidemokraatti* 17.12.1918 no 64, 4; Saman huomioineet Hentilä & Hentilä 2016, 337 ja Perko 2018, 356.

⁵⁴ *Suomen Sosialidemokraatti* 23.12.1918 no 66, 6.

⁵⁵ *Suomen Sosialidemokraatti* 10.12.1919 no 55, 2; *Työn Valta* 30.11.1918 no 135, 1.

⁵⁶ *Työn Valta* 7.11.1918 no 130, 1.

neutraalista suhtautumisesta Saksaan ja saksalaisiin vahvistavat oikeiksi mm. Touko Perkon ja Vesa Vareksen havainnot, joiden mukaan saksalaiset eivät olleet sisällissodan hävinneelle puolelle vain ”kohti ampuneita sotilaita”, niin kuin Vares asian ilmaisee.⁵⁷ Perko sen sijaan mainitsee, ettei Itämeren divisioonan komentaja Von der Goltzista tullut punaisille Mannerheimin veroista ”päälahtaria” ja saksalaiset osoittivat jopa myötätuntoa punavangeille.⁵⁸ Mainittavan arvoista on huomioida, että käsittelemässäni työväenlehdissä on maltillisen suuntauksen edustajia, joten välttämättä punakaartilaisia ei yhtä suurissa määrin koettu aateveljiksi, kuin radikaalimpi vasemmisto olisi kokenut.

Suomen tasavaltalainen lehdistö oli hyvin perillä Saksan tapahtumista ja keisarin kruunusta luopumiseen liittyviä ennusmerkkejä oli nähtävissä jo marraskuun 1918 alussa. Lehdistö suhtautui Saksan kansanvaltaistumiseen positiivisesti, mutta keisari Wilhelm II ei joutunut lehtien suurimmaksi sylkykupiksi, vaan rajuin kritiikki kohdistettiin Saksan militaristiseen ja imperialistiseen politiikkaan sekä ennen kaikkea suomalaisia monarkisteja kohtaan, jotka olivat sitoneet Suomen tulevaisuuden Saksaan ja Saksan keisariin. Wilhelmin ohella kritiikki Saksaa ja saksalaisia kohtaan jäi vaisuksi, mihin on selvästi vaikuttanut Suomen oma sisäpoliittinen tilanne.

4.3. Hallitus ja neuvostot

Keisarin luopuminen kruunusta aiheutti Saksan sisäpolitiikkaan merkittävän kysymyksen. Kenelle keisarin valta nyt kuului ja mihin suuntaan Saksaa tulisi viedä? Keisarin luovuttua kruunusta muodostettiin saksalaisten sosiaalidemokraattien ja riippumattomien sosialistien yhteishallitus, kansanvaltuutettujen neuvosto, jossa ryhmät olivat edustettuna tasalukuisina. Porvarilliset piirit ajautuivat saksalaisessa politiikassa paitsioon ja myös tasavaltalaislehtien Saksa-uutisoinnissa. Porvarilehdistö kiinnitti kuitenkin aika ajoin huomiota porvarillisten piirien tapahtumiin, työväenlehdissä Saksan porvaripiirit jäivät hyvin vähälle huomiolle.⁵⁹ Todennäköisesti työväenlehdistöä porvari-asiat eivät juuri kiinnostaneet, koska työväenlehdistöllä oli tarpeeksi uutisoitavaa omien aatetovereiden valtakamppailusta.

Työväenpuolueiden väliseen yhdistymiseen liittyen uutisoitiin useasti Suomen tasavaltalaislehdissä.⁶⁰ *Työn Valta* ehtikin jo 16.11 iloita Saksan vasemmistopuolueiden yhteistyöstä ja

⁵⁷ Vares 2018, 40.

⁵⁸ Perko 2018, 353–354.

⁵⁹ Mm. *Helsingin Sanomat* 17.11.1918 no 238, 6; *Ilkka* 20.11.1918 no 207, 1; *Helsingin Sanomat* 14.1.1918 no 12, 8.

⁶⁰ Mm. *Helsingin Sanomat* 8.11.1918 no 229, 4; *Työn Valta* 9.11.1918 no 131, 1; *Suomen Sosialidemokraatti* 12.12.1918 no 57, 4.

mahdollisesta yhdistymisestä.⁶¹ Ilo oli kuitenkin ennenaikaista, koska hallituksen yhteistoiminnasta muodostui nopeasti ongelmallista puolueiden välisten ja etenkin hyvin heterogeenisen USPD:n sisäisten ristiriitojen vuoksi.⁶² Jo 20.11. parhaiten Saksan sisäpolitiikan käännteistä perillä ollut *Helsingin Sanomat* uutisoi riippumattomien keskinäisistä erimielisyyksistä, kuten siitä tulisiko maltillisten sosiaalidemokraattien kanssa tehdä yhteistyötä ja lainasi vasemmistososialistien *Leipziger Volkszeitungia*, jossa todettiin, että hallitus tulee julistaa vallankumouksen viholliseksi, mikäli se siirtyy vielä vähänkin oikealle.⁶³ Riippumattomien sisällä ristiriitoja aiheutti mm. suhtautuminen siihen, tulisiko valta antaa vaalien kautta valittavalle kansalliskokoukselle vai tulisiko sosialismin voitto ensin täydellisesti turvata. Lisäksi vasemmalla laidalla olleet spartakistit vaativat täydellistä köyhälistön diktatuuria.⁶⁴

Mitenkään yllätyksenä puolueiden väliset ristiriidat eivät voineet tulla, koska niitä oli ollut jo keisarin kruunusta luopumiseen liittyen. SPD:n johtaja Philipp Scheidemann oli nähnyt mahdolliseksi, että monarkia säilyisi, mutta kruunu siirtyisi nuoremmalle sukupolvelle.⁶⁵ Sen sijaan USPD:n johtohahmo Hugo Haase näki, ettei rauhaa voida saavuttaa Hohenzollernien ollessa vallassa.⁶⁶ Lisäksi *Suomen Sosialidemokraatti* kertoi 5.11. SPD:n äänenkannattaja *Vöwardsia* lainaten riippumattomien sosialistien ja Liebknechtin ristiriitaisesta suhteesta. Suomen tasavaltalaislehdistön luoma kuva riippumattomista sosialisteista onkin hyvin ailahteleva, toisena päivänä heidän kerrotaan olevan kansalliskokouksen kannalla ja toisena taas lähestyvän bolsevikisten spartakistien näkemyksiä.

Jatkuvien sisäisten ristiriitojen lisäksi tasavaltalaislehdistön uutisoinnin mukaan hallitus joutui ottamaan vastaan painetta niin työ- ja sotamiesneuvostoilta, spartakistiteilta, ympärysvalloilta kuin porvarillisilta piireiltäkin.⁶⁷ Lopulta USPD:n edustajat erosivat hallituksesta vuoden 1918 lopulla. Friedrich Ebertin ja Hugo Haasen johtamassa hallituksessa on nähtävissä yhtäläisyyksiä Suomessa keväällä 1917 muodostettuun Tokoin senaattiin, jossa oli mukana porvarillisia ja sosiaalidemokraatteja. Molemmissa hallituksissa ongelmaksi muodostui, etteivät puolueet sitoutuneet hallitukseen tarpeeksi ja kompromissien tekeminen muodostui liki mahdottomaksi.⁶⁸

⁶¹ *Työn Valta* 16.11.1918 no 133, 1.

⁶² Hoffrogge 2011, 89.

⁶³ *Helsingin Sanomat* 20.11.1918 no 241, 5.

⁶⁴ *Helsingin Sanomat* 21.11.1918 no 242, 4–8; *Helsingin Sanomat* 22.11. no 243, 5.

⁶⁵ *Suomen Sosialidemokraatti* 4.11.1918 no 43, 3; *Helsingin Sanomat* 3.11.1918 no 224, 7.

⁶⁶ *Työn Valta* 7.11.1918 no 130, 1.

⁶⁷ mm. *Helsingin Sanomat* 11.12.1918 no 262, 4; *Suomen Sosialidemokraatti* 16.12.1918 no 60, 4; *Ilkka* 18.12.1918 no 231, 4.

⁶⁸ Haapala 1995, 232–235.

Osa vallasta oli vallankumouksen jälkeen hallituksella ja osa sen sijaan päätyi työ- ja sotamiesneuvostoilta, olihan vallankumous lähtenyt liikkeelle Kielin laivastotukikohdasta. Työläisillä sen sijaan oli suuri rooli vallankumouksessa lakkopotentialinsa vuoksi.⁶⁹ Työ- ja sotamiesneuvostot ovat parhaiten jääneet historiaan Venäjällä toimineiden neuvostojen kautta. Suomen tasavaltalaislehdissä kuitenkin korostettiin, että Saksan neuvostot ovat erilaisia kuin Venäjän ja ne ovat vastustaneet punakaartien muodostamista.⁷⁰ *Helsingin Sanomat* uutisoi myös neuvostojen vaatimuksista, joihin kuului esimerkiksi armeijan komentohierarkian poistaminen.⁷¹ Lehti ei kuitenkaan kiinnittänyt tähän sen enempää huomiota, vaikka kyseinen vaatimus voidaan nähdä hyvin samankaltaisena, kuin mitä Suomen ja Venäjän punakaartien tapoihin kuului.⁷²

Tasavaltalaislehdistön uutisointi Saksassa perustettujen työ- ja sotamiesneuvostojen suhteen oli sekavaa. Neuvostoista uutisoitiin paljon, mutta hyvin harvoin neuvostojen toimintatarkoitusta tai rakennetta analysoitiin millään tavoin. Kyseisiä tasavaltalaislehtiä seurannut lukija on todennäköisimmin saanut käsityksen, että suurin osa työ- ja sotamiesneuvostoista tuki hallitusta. Vaikka uutisointi neuvostoihin liittyen oli jokseenkin sekavaa, lehdet onnistuivat tuomaan esille neuvostojen ja hallituksen väliseen suhteeseen, jossa Berliinin keskusneuvostolla⁷³ oli hallitusta valvova rooli.⁷⁴ Lehdistöstä käy ilmi myös, että kaikki sotilaspiireissä eivät tukeneet vallankumouksen myötä valtaan nousutta hallitusta eivätkä muodostettuja sotamiesneuvostoja.⁷⁵ Sekava uutisointi eri neuvostojen toiminnasta on osin ymmärrettävää, koska neuvostoja perustettiin ympäri maata ja niiden sisällä oli hyvin paljon erilaisia poliittisia näkemyksiä.

4.4. Bolsevismi

Saksan marraskuun vallankumoukseen kiinteästi kytkeytyi tasavaltalaislehdistön uutisoinnin perusteella termi bolsevismi. Bolsevikeiksi nähtiin spartakistit ja heidän johtajansa Karl Liebknecht ja Rosa Luxemburg, ajoittain haasteita lehdistön uutisoinnissa aiheutti riippumattomien sosialistien suhde bolsevismiin ja spartakisteihin, jotka olivat puolueen vasen siipi.⁷⁶ Bolsevikki-sanasta muodostuikin jossain määrin pilkkanimi, jota käytettiin etenkin silloin kun bolsevikeiksi kutsuttuja haluttiin tuoda

⁶⁹ Hoffrogge 2011, 85.

⁷⁰ Mm. *Helsingin Sanomat* 14.11.1918 no 235, 5; *Ilkka* 16.11.1918 no 204, 3; *Helsingin Sanomat* 16.11.1918 no 237, 8; *Työkansa* 18.11.1918 no 111, 1; *Suomen Sosialidemokraatti* 12.12.1918 no 57, 6.

⁷¹ *Helsingin Sanomat* 16.11.1918 no 237, 8.

⁷² Marjomaa 2004, 45–47.

⁷³ Lehdissä myös nimellä toimeenpaneva neuvosto tai toimeenpaneva valiokunta.

⁷⁴ Mm. *Suomen Sosialidemokraatti* 20.12.1918 no 64, 3; *Helsingin Sanomat* 1.1.1919 no 1, 12; Hoffrogge 2011, 94–96.

⁷⁵ *Suomen Sosialidemokraatti* 5.12.1918 no 51, 7.

⁷⁶ Mm. *Helsingin Sanomat* 16.11.1918 no 237, 11; *Suomen Sosialidemokraatti* 8.1.1919 no 5, 5.

esiin negatiivisessa valossa. *Helsingin Sanomat* varoitteli jo hyvissä ajoin ennen marraskuun vallankumousta bolsevismin ruton voivan levitä koko Eurooppaan.⁷⁷ Tasavaltalaislehdistön uutisoinnissa korostettiin, että Saksan kansa on sivistyneempää kuin Venäjän, siksi bolsevismin mahdollisuudet menestyä ovat Saksassa heikommat.⁷⁸ *Työn Valta* vei asian vielä hieman pidemmälle tuomalla esiin suomalaisten sosiaalidemokraattien vuoden 1918 toiminnan, jossa taivuttiin Venäjän bolsevikkien tahtoon. Kirjoituksissa todettiin myös, ettei Suomen ja Saksan tilannetta sovi verrata, koska suomalainen sivistys oli tasoltaan Venäjän pohjakerrosta.⁷⁹ Etenkin porvarilehdet korostivat Saksan kansan ja neuvostoliikkeen olevan bolsevikkivastaisia.⁸⁰ Porvarilehdistössä haluttiin ottaa kaikki hyöty irti silloin, kun bolsevismistä voitiin uutisoida negatiiviseen sävyyn. Näin pystyttiin painottamaan näkemystä, että bolsevismi ei ole kannatettavaa.

Kuten jo todettua bolsevismi kytkeytyi hyvin paljon spartakistijohtaja Liebknehtiin. Mitä Suomen tasavaltalehdet sitten hänestä kirjoittivat ja millaista kuvaa hänestä luotiin? Liebknecht nousi keskeiseksi Suomen tasavaltalaislehdistössä jo marraskuun alussa, jolloin hänen vapautumisestaan uutisoitiin.⁸¹ Liebknecht oli yksi uutisoiduimpia henkilöitä Saksan vallankumoukseen liittyen aina tammikuussa tapahtuneeseen spartakistikapinaan, jossa niin Liebknecht kuin Rosa Luxemburgkin saivat surmansa. Liebknechtistä muodostui Suomen tasavaltalaislehdistössä lähestulkoon synonyymi saksalaiselle bolsevismille ja spartakisteille. Huolimatta siitä, että hänestä muodostui saksalaisen bolsevismin symboli, suhtautuminen oli kuitenkin yllättävän asiallista myös porvarilehdistössä. *Helsingin Sanomissa* Liebknecht esiintyi usein, sen sijaan *Ilkassa* hänestä uutisoitiin harvemmin. Yhtenä selityksenä tähän lienee *Helsingin Sanomien* julkaisupaikkaan liittyvä etu ja paremmat mahdollisuudet julkaista enemmän uutisia.

Työväenlehdistössä Liebknechtistä uutisoitiin myös asiallisen neutraalisti, mainittavaa on, että tammikuun spartakistikapinan aikaankin Liebknechtin nimi löytyi *Työkansan* ja *Työn Vallan* sivuilta melko harvoin. Särön tasavaltalaislehdistön neutraaliin uutisointiin aiheutti *Suomen Sosialidemokraatissa* 14.1.1919 julkaistu muistokirjoitus, joka oli kirjoitettu kunnioittavaan ja jopa ylistävään sävyyn. Samantyyllisen muistokirjoituksen sai lehdessä osakseen myöhemmin myös Rosa

⁷⁷ *Helsingin Sanomat* 3.11.1918 no

⁷⁸ Mm. *Suomen Sosialidemokraatti* 6.12.1918 no 52, 5; *Työkansa* 11.12.1918 no 121, 2.

⁷⁹ *Työn Valta* 15.1.1918 no 3, 1.

⁸⁰ Mm. *Helsingin Sanomat* 7.11.1918 no 228, 8; *Ilkka* 14.11.1918 no 202, 3.

⁸¹ Mm. *Työkansa* 1.11.1918 no 104, 2; *Helsingin Sanomat* 2.11.1918 no 223, 8; *Suomen Sosialidemokraatti* 4.11.1918 no 43, 4.

Luxemburg.⁸² Muistokirjoituksessa Liebknechtin kerrottiin nauttineen toverien keskuudessa jakamatonta luottamusta ja hänen olleen köyhälistön parhaita taistelijoita. Lisäksi hänen taistelun merkityksellisyyttä korostettiin ja hänestä luotiin kuvaa Suomen ystävänä. Muistokirjoituksessa huomioidaan Liebknechtin siirtyminen taistelemaan hallitusta (sosiaalidemokraatteja) vastaan ja todetaan, että Saksa kehitys on onnellisempi ilman häntä. Heti tämän jälkeen muistokirjoituksen viimeisessä lauseessa Liebknechtiä ylistetään taas seuraavin sanoin: ”Mutta tämä ei estä, että kunnioittaen paljastamme päätämme tälle uljaalle taistelijalle, joka koko elämänsä taisteli aatteidensa puolesta ja wihdoin uhrasi henkensä niille.”⁸³ *Helsingin Sanomat*kin käsitteli Liebknechtiä hänen kuolemansa jälkeen, mutta ei läheskään samaan sävyyn kuin *Suomen Sosialidemokraatti*. Positiivisena seikkana mainittiin, että hän aiemmin oli arvostettu Saksan sisäpolitiikan arvostelijana eikä hänen nimellään ole aina ollut bolsevistista kaikua.⁸⁴

Suomen tasavaltalaislehdistö uutisoi laajasti Saksan hallituksen toimista, neuvostoista ja bolsevismistä. Lukijoille selvitettiin pääpiirteittäin niin hallituksen kuin neuvostojenkin valta- ja toimintatapoja. Saksan sisäpolitiikan monitahoisuuden vuoksi esimerkiksi neuvostojen suhteen uutisointi oli aika ajoittain sekavaa. Tasavaltalaislehdistön uutisoinnista on nähtävissä, että pääosin Saksassa valta oli maltillisten sosiaalidemokraattien eli SPD:n hallussa. Bolsevismi nähtiin tasavaltalaislehdistössä vaaralliseksi ja se henkilöityi osaltaan Karl Liebknechtiin. Kuitenkaan Liebknechtiä ei arvosteltu niinkään henkilönä vaan arvostelu kohdistui bolsevismiin.

5. Johtopäätökset

Suomen tasavaltalaislehdistö oli uutismäärien ja -aiheiden perusteella kiinnostunut Saksan vallankumouksesta 1918 sekä sen jälkeisistä Saksan sisäpoliittisista tapahtumista. Tasavaltalaislehdistössä Saksan sisäpoliittisen tilanteen uutisoinnin kärjessä olivat sosialismiin aatteellisemmin suhtautuneet työväenlehdet *Suomen Sosialidemokraatti* ja *Työn Valta*, jos kiinnostuneisuutta mitataan sisäpoliittisten uutisten suhteellisen osuuden perusteella. Näillä lehdillä oli motiiveja olla kiinnostuneita Saksan tapahtumista, sillä valta päättyi vallankumouksen jälkeen heidän aateveljilleen eli sosiaalidemokraateille. Puhtaasti määrällisin keinoin tarkisteltuna *Helsingin Sanomat* oli suurin Saksasta uutisoiija. *Helsingin Sanomilla* oli selkeästi paremmat resurssit julkaista enemmän uutisia kuin muilla lehdillä. Vähiten Saksasta uutisoinut oli kristillisen työväenlehti *Työkansa*, joka myönsi puutteelliset

⁸² *Suomen Sosialidemokraatti* 24.1.1919 no 19, 5–6.

⁸³ *Suomen Sosialidemokraatti* 14.1.1919 no 10, 6.

⁸⁴ *Helsingin Sanomat* 23.1.1919 no 21, 9.

resurssinsa Saksa-uutisoinnin suhteen. Kristillisen painotuksen työväenlehdellä ei myöskään ollut niin suuria motiiveja korostaa sosiaalidemokraattien tilannetta Saksassa kuin aatteellisemmilla työväenlehdillä. Maalaisliittolainen *Ilkka* oli uutisoinnin perusteella hyvinkin keskellä lehtien vertailussa – mikä osaltaan sopii maalaisliiton keskustalaiseen mielenmaisemaan.

Tasavaltalaislehdistön uutisoinnissa näkyviä teemoja olivat kansanvalta, suhtautuminen keisariin ja Saksan, Saksan uusi hallitus ja neuvostot sekä bolsevismi. Näitä aiheita käsiteltiin niin tavanomaisten uutisten kautta kuin myös mielipiteitä esille tuovien tekstien muodossa. Merkittäviä eroja uutisoinnin sisällössä ei lehtien välillä juurikaan ollut. Lehdistön uutisoinnista voidaan todeta, että kritiikki ei yleisesti ottaen kohdistunut tiettyihin henkilöihin, kuten keisari Wilhelm II:n tai spartakistijohtaja Karl Liebknechtiin. Sen sijaan, että lehdissä olisi hyökätty suoraan henkilöitä kohtaan, ne paheksuivat näiden henkilöiden edustamia ajatuksia ja toimintatapoja. Wilhelmiin henkilöityi saksalainen militarismi, imperialismi ja etenkin työväenlehdistön parissa taantumuksellisuus. Liebknechtistä sen sijaan tuli saksalaisen bolsevismen synonyymi, mutta silti hänestä uutisoitiin asiallisen neutraalisti. Myöskään Saksaan ja saksalaiseen kansaan ei sinällään kohdistettu arvostelua, vaikka *Suomen Sosialidemokraatti* ymmärrettävästi iloisena ilkkui saksalaisten sotilaiden poislähdön koittaessa. Kritiikki kohdistettiin usein useasti suomalaisiin poliittisiin kilpailijoihin, jotka kaikkien tasavaltalaislehtien tapauksessa olivat suomalaisia monarkisteja. Monarkisteja syytettiin Saksaan sitoutuneesta politiikasta, vaikka myös tasavaltalaispiireissä Saksan ihannoijia löytyi. Tasavaltalaislehdistö todennäköisesti näki tärkeämmäksi keskittää voimansa taistellakseen omalla maaperällä olevia taantumuksellisia voimia vastaan, kuin lähteä purkamaan pettymystä haukkumalla muiden maiden poliitikkoja.

Tämä tutkimus antaa perustavanlaatuista tietoa siitä, kuinka aktiivisesti Suomen tasavaltalaislehdistössä uutisoitiin Saksan vallankumoukseen ja sen jälkeisen sisäpoliittiseen tilanteeseen liittyen. Lisäksi tutkimus nostaa esille teemoja, jotka tasavaltalaislehdistö koki tärkeäksi tai ainakin välittämisen arvoiseksi tiedoksi lukijoilleen. Suomen tasavaltalaislehdistö oli melko yhtenäinen uutisoinnissaan. Luonnollisesti poliittisten ideologioiden taustavaikutus näkyi lehtien uutisoinnissa, mutta se ei kuitenkaan noussut selkeäksi hajottavaksi tekijäksi tasavaltalaislehdistön kertoessa Saksan tapahtumista. Jatkossa on mahdollista jatkaa tutkimukseni pohjalta suomalaisen lehdistön Saksa-uutisoinnin tutkimista mm. laajentamalla aihetta ottamalla mukaan monarkisteja kannattavia sanomalehtiä, kuten *Uuden Suomettaren* (1919 eteenpäin *Uusi Suomi*). Lisäksi lehdistön näkökulmaa Saksan tilanteen välittäjänä on mahdollista jatkaa tarkastelemalla laajemmin vuoden 1918 jälkeistä Saksaa. Mielekkäitä aiheita olisi Weimarin tasavaltaan liittynyt uutisointi tai Saksassa aina 1930-luvulle jatkunut

eri ideologisista lähtökohdista toimivien aseellisten ryhmittymien välinen valtakamppailu. Tämän kaltaiseen suomalaisen sanomalehdistön analysointiin tämä tutkimus antaa tarpeellista taustatietoa, koska vuoden 1918 vallankumouksen ja hävityn ensimmäisen maailmansodan vaikutus säilyi pitkään taustatekijänä saksalaisessa yhteiskunnassa.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Lähteet:

Kansalliskirjaston digitoidut aineistot (digi.kansalliskirjasto.fi):

Ilkka 1.11.1918–31.1.1919

Helsingin Sanomat 30.7.1914, 1.11.1918–31.1.1919

Suomen Sosialidemokraatti 1.11.1918–31.1.1919

Työkansa 1.11.1918–31.1.1919

Työn Valta 1.11.1918–31.1.1919

Tommila Päiviö (toim.) (1988a), *Suomen lehdistön historia 5*, Kuopio: Kustannuskiila Oy.

Tommila Päiviö (toim.) (1988b), *Suomen lehdistön historia 6*, Kuopio: Kustannuskiila Oy.

Tommila Päiviö (toim.) (1988c), *Suomen lehdistön historia 7*, Kuopio: Kustannuskiila Oy.

Tutkimuskirjallisuus:

Broué Pierre (2005) *The German Revolution, 1917–1923*, Leiden; Boston: Brill 2005.

Eskola Seikko (1967) 'Joukkotiedotusvälineet poliittisen historian tutkimuskohteena' teoksessa *Oman ajan historia ja politiikan tutkimus* (toim.) Lauri Hyvämäki ym. Helsinki: Otava, 44–56.

Harman Chris (1998), *The Lost Revolution*, Lontoo; Chicago; Sydney: Bookmarks.

Haapala Pertti (1995), *Kun yhteiskunta hajosi* Helsinki: Painatuskeskus Oy.

Hentilä Marjaliisa & Hentilä Seppo (2016), *Saksalainen Suomi 1918*, Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Siltala.

Hoffrogge Ralf (2011) 'From Unionism to Worker's Councils: Revolutionary Shop Stewards in Germany 1914–1918' teoksessa Dario Azellini & Immanuel Ness (toim.) *Ours to Master and to Own - Workers' Control from the Commune to the Present*, Chicago: Haymarket Books, 84–103.

Kunelius Risto (1998), *Viestinnän vallassa – johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin*, Porvoo; Helsinki; Juva: WSOY.

Marjomaa Risto (2004), *Maailman vallankumouksen liepeillä – vertaileva tutkimus Suomen sisällissodan kansainvälisistä ulottuvuuksista*, Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

Mickelsson Rauli (2015), *Suomen puolueet – vapauden ajasta maailmantuskaan*, Tampere: Vastapaino.

Nygård Toivo (1987), 'Poliittisten vastakohtaisuuksien jyrkentyminen sanomalehdistössä' teoksessa Päiviö Tommila (toim.) *Suomen sanomalehdistön historia 2 – Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan*, Kuopio: Kustannuskiila Oy, 9–166.

Perko Touko (2018), *Haastaja Saksasta 1918 – von der Goltz ja Mannerheim*, Jyväskylä: Docendo Oy.

Salokangas Raimo (1987), "Puoluepolitiikka ja uutisjournalismi muuttuvilla lehtimarkkinoilla" teoksessa Päiviö Tommila (toim.) *Suomen sanomalehdistön historia 2 – Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan*, Kuopio: Kustannuskiila Oy, 167–433.

Tommila Päiviö (1994), 'Suomen sanomalehdistö 1700-luvulta nykypäivään', teoksessa Nordenstrenng Kaarle & Wiio Osmo A. (toim.) *Joukkoviestintä Suomessa*, Helsinki: Weilin + Göös, 35–52.

Vares Vesa (1998), *Kuninkaan tekijät – Suomalainen monarkia 1917–1919 – myytti ja todellisuus*, Porvoo: WSOY.

Vares Vesa (2018), *Viileää veljeyttä – Suomi ja Saksa 1918–1939*, Helsinki: Otava.